

Boekverslag Jan, Jannetje en hun jongste kind (E. J. Potgieter)

Monique Vulto

© havovwo.nl (april 2003)

Titel: Jan, Jannetje en hun jongste kind
Auteur: E.J. Potgieter
Uitgegeven: Zutphen (origineel in 1841).

De motivatie van mijn boekkeuze.

Ik ben, gewapend met mijn literatuurlijst, naar de bibliotheek in Pijnacker gegaan en heb daar advies gevraagd aan een bibliothecaresse. De boeken, die zij me aanraaide, waren echter niet (meer) aanwezig. 'Jan, Jannetje en hun jongste kind' was één van de weinig overgebleven mogelijkheden. Ik heb de gok genomen...ben eraan begonnen en heb het boek uitgelezen.

Korte weergave van de inhoud.

Het is oudejaarsavond 1841. Het stel, Jan en Jannetje, zit in de huiskamer te wachten op hun kinderen en kleinkinderen, die aangekondigd hebben te zullen komen. 1841 is een slecht jaar geweest, maar ondanks dat heeft Jan ervoor gezorgd, dat er geen reden is tot zorg. Zijn motto is nog steeds: "veel geld en weinig zonden".

Als eerste arriveert Janmaat. Dit is hun oudste zoon en vroeger een echte dromer. Hij is erg succesvol geweest als zeeman. Nu is Janmaat echter veranderd. Hij is zijn opgeruimdheid, het onrustige in hem en zijn onbezorgdheid verloren. Hij is onverschillig, moedeloos en neerslachtig geworden.

Jan Contant, een tevreden en dapper man, en Jan Crediet, een man met een deftig en bedaard voorkomen, zijn de volgende gasten. Zij vertegenwoordigen het handeldrijvende volk. Jan Contant richtte het huis van negotie op en Jan Crediet breidde dit uit. Als koppel hebben zij het ver geschopt en naam gevestigd in heel Europa, Indië en China.

Ook Jan Salie is inmiddels aanwezig. Dit is de jongste zoon en tevens de grote schaamte van de hele familie. Hij is een slome, slungelige jongen met een bleek gezicht. Hij heeft nog nooit ergens succes mee gehad en loopt iedereen al zijn leven lang in de weg.

Janmaat is van mening, dat zijn vader hem al in geen tijden meer heeft gesteund en dat alle aandacht naar Jan Salie uitgaat. Daarom besluit vader Jan, dat Jan Salie zijn huis uit moet. Wanneer hij vraagt wie er nog eens wil proberen een talent uit Jan Salie te ontwikkelen, komt het ene na het andere rampverhaal naar boven en blijkt geen van de drie broers daar iets voor te voelen.

Ook Jan de Poët doet zijn zegje. Hij is nu enkel nog 'Jan de Rijmer'. In de tijd dat hij samenwerkte met Jan Salie is hij 'ingedut' en heeft langzaam aan zijn talent verloren. Hij is zo lang 'laag bij de grond' gebleven, dat niemand meer dacht dat hij kon 'vliegen'. Hij kreeg minder en minder inspiratie en interesse voor poëzie en heeft daarom Jan Salie eruit geschopt.

Jannetje stelt voor om hem in het leger te doen, maar Jan Compagnie wijst dit meteen af. Hij verzekert haar er van dat Jan Cordaat hem niet zal toelaten. En dit blijkt inderdaad. Jan Salie mist de energie en daarom heeft Jan Cordaat zowel bij het leger als bij de schutterij geen plaats voor hem.

Daarom besluit Jan dat hij Jan Salie 'op een hofje zal besteden'. Jan Kritiek zal hem daar bewaken.

Ten slotte neemt de meest verwaarloosde en wreedst verstotene van Jans kinderen, Jan Claassen, het woord. Ook hij vindt Jan Salie een luie mislukkeling, maar hij betreurt, dat 'Jan Klaassen' geen vrijheid kende in die tijd. Hij zou Jan Salie hebben kunnen genezen.

Vader stelt de feestdrank in en de, voor Jan Salie, laatste maal aan deze tafel, wordt begonnen.

Boekverslag Jan, Jannetje en hun jongste kind (E. J. Potgieter)

Monique Vulto

© havovwo.nl (april 2003)

Mijn uitgewerkte persoonlijke reactie.

Onderwerp.

'Jan, Jannetje en hun jongste kind' gaat over het belang van succes om erbij te horen. Alle zonen worden de hemel in geprezen, omdat ze het zo goed doen, maar zij vallen Jan Salie af, omdat hij nooit iets bereikt. Ik ben het hier niet mee eens. Je zoon blijft je zoon en die hoor je niet in de steek te laten als hij een goed hart heeft.

Van tevoren had ik nog geen idee waar het boek over ging en het heeft ook geen achterflap waar ik het op kon lezen.

Het verhaal speelt zich in hooguit enkele uren af en die zijn zeer gedetailleerd beschreven. Potgieters boodschap komt duidelijk over: hard werken wordt beloond.

Gebeurtenissen.

In dit boek vinden geen echte gebeurtenissen plaats. Vooral de beschrijving van de personen door Potgieter en de dialogen maken het verhaal.

Ik vond het erg schokkend dat Jan de volgende uitspraak deed: "Mijn oudste heeft niet geheel ongelijk. Maar als ik wat aan hem zal doen, dan moet mijn jongste kind geplaast wezen, dan moet die kwelgeest mijn huis uit". Ik snap niet goed hoe je zo gemakkelijk zo'n uitspraak over je eigen zoon kunt doen.

Personages.

Met Jan Salie in de hoofdrol ben ik niet van mening dat hij een held is. Ondanks het feit dat ik niet vind dat je hem in de steek kunt laten, ben ik het met de familie eens, dat het een erg klunzig persoon is. Maar als we Jan Salie nou met 'Goofy', de stripfiguur in 'Mickey Mouse', vergelijken, heeft toch iedereen een zwak voor hem? Goofy is een lange slungelige figuur, die altijd alles in de soep laat lopen. Toch heeft Mickey hem nog nooit in de steek gelaten en daar heeft niemand ooit tegen geprotesteerd.

Naast het feit dat Jan Salie wordt beschreven als een stereotiepe kluns, leer je hem verder niet goed kennen. Alleen zijn effect op de ondernemingen van iedereen krijg je te horen.

Opbouw.

De opbouw van het boek is vrij simpel. Het verhaal start aan het begin van de oudejaarsavond, wanneer er nog geen gast is. Één voor één worden de binnendruppelende gasten beschreven. De discussie, die ontstaat, maak je mee en het verhaal eindigt, zodra de maaltijd begint.

Er zitten veel flash-backs in. Deze worden vooral gecreëerd door alle herinneringen aan Jan Salie en zijn domme acties.

Het hele verhaal wordt verteld door een alwetende verteller, (Potgieter?). Dit is handig zodat je met iedereen mee terug in de tijd kunt en snel een overzicht krijgt van het leven dat de personages geleefd hebben.

Aan het slot kun je je voor ieder personage apart afvragen hoe zijn leven verder zal gaan. Zal Jan Salie zijn hele leven een mislukking blijven? Zal Jan hem ooit nog eens opzoeken? Blijft Jannetje voor altijd met pijn in haar hart terug denken aan haar jongste zoon?

Taalgebruik.

Ik vond het taalgebruik in dit boekje erg moeilijk en ook vermoeiend. Ik moet eerlijk zeggen, dat ik het, toen ik het voor de eerste keer uit had, nog totaal niet begreep en niet eens doorhad wie de hoofdpersoon was en wat er met hem aan de hand was. Onder het lezen bleef mijn concentratie gemiddeld 5 seconden op het boek gericht en focuste zich vervolgens op allerlei andere dingen. Nadat ik echter had opgezocht waar het boekje over ging en het mij meer ging interesseren, ben ik het voor een tweede keer gaan lezen. Dit keer in een derde van de tijd dat het lezen eerst in beslag nam. Nu begreep ik vrijwel alles en was het ook veel boeiender. Ik heb het deze keer zonder de aantekeningen onder aan de bladzijden gedaan en bleef daardoor beter in het verhaal zitten. De beeldspraken heb ik mij trouwens wel laten verklaren door de aantekeningen.

Boekverslag **Jan, Jannetje en hun jongste kind** (E. J. Potgieter)

Monique Vulto

© havovwo.nl (april 2003)

De politieke achtergronden.

Potgieter sloot zich op politiek gebied aan bij de ideeën van de democratische patriotten van omstreeks 1780. Zij gingen voor 'Vrijheid, gelijkheid en broederschap' en streefden naar een maatschappij met actieve burgers, die zich trots bewust zijn van hun plichten tegenover de samenleving.

Potgieter heeft zich bij het schrijven niet werkelijk laten inspireren door de meningen in de politiek op dat moment, maar zijn streven liep parallel met de actie van Thorbecke en zijn kleine groep vooruitstrevende liberalen. Zo kwam Thorbecke bijvoorbeeld met de grondwetsherziening in 1848, waarmee Nederland een parlementaire democratie werd.

De sociaal-economische achtergronden.

In 1825 gingen de Zwolse firma's van Potgieter en Van Ulsen failliet en in deze val werd ook de Amsterdamse zaak van zijn tante, waar hij werkte, meegesleept. Dit was een traumatische ervaring voor hem, die ervoor zorgde dat deze twintiger jaren een deel van zijn wereldbeeld bepaalden, waaraan hij zich zijn leven lang bleef vastklampen.

In de 17de eeuw hing er een opgewekte energierijke sfeer onder de bevolking. Er was succes in de oorlog, te land (Jan Cordaat) en ter zee (Jan Compagnie), de handel (Jan Contant en Jan Crediet) en scheepvaart (Jan Maat) deden het goed en er werden topprestaties op de gebieden van wetenschap, letteren (Jan de Poëet) en schilderkunst geleverd. De natie werd aan het eind van deze eeuw rijk, verzadigd en stabiel. Doordat er niet meer gevochten hoefde te worden voor het bestaan ging de activiteit eruit.

In de eerste helft van de 19de eeuw zakte de economie volledig in elkaar. De handelsvloot en afzetmarkten waren verloren gegaan en tegen de Engelse concurrentie kon men niet op. Er was veel initiatiefname en aanvaarding van grote risico's nodig om de economie weer op te bouwen, maar de meeste kapitaalbezitters hadden flink geld verdiend met staatsobligaties en teerden liever op de in de 17de en 18de eeuw verworven kapitalen. Zij vormden een klasse van deftige, voorname, zelfgenoegzame nietsnutten (Jan Salie).

De culturele achtergronden.

Potgieter was nationalistisch ingesteld (zie bijv. de toast voor het diner). De houding van de bevolking in de 19de eeuw viel hem echter tegen en schaadde zijn trots. Hij zag in dat de literatuur een opvoedkundige taak in de samenleving op zich moest nemen. Hij wist zeker dat hij, door in zijn boeken te laten merken hoe het hoort, het Nederlandse volk kon aanzetten tot het streven naar een hoger cultureel niveau en het ontwikkelen van zelfstandigheid.

Ook in 'Jan, Jannetje en hun jongste kind' wil Potgieter zijn boodschap overbrengen. Ik ben het echter niet volledig eens met de aantekeningen achter in het boek. Zij geven als les: "Verwacht geen steun van anderen, eigen initiatief alleen kan helpen". Dit klopt niet helemaal, omdat alle broers Jan Salie hebben geprobeerd te helpen. Hij kon in het begin op de steun van iedereen rekenen, maar heeft al zijn kansen verspeeld. Uiteindelijk verstootte iedereen hem, maar deze houding ontstond pas, nadat ze merkten dat ze Jan Salie niet konden helpen.

Ik had zelf meer het idee dat Potgieter duidelijk wilde maken dat je het met een luie houding in de maatschappij niet zou redden (ook al krijg je de hulp, waar wel degelijk op gerekend mag worden). Het succes is voor anderen en jij zal eindigen in de goot; net als Jan Salie.

De literaire stromingen en genres.

De verhaallijn in dit boek is vrij realistisch. Een familie, die bijeenkomt op oudejaarsavond. Een discussie over het lot van de mislukkeling en een gezamenlijk diner. Potgieter speelt met de Nederlandse taal. Hij maakt veel gebruik van uitdrukkingen en verwerkt ze zelfs in de namen van de personages. Wij kennen in onze taal nu nog uitdrukkingen als 'een Jan Saliegeest', wat gebruikt wordt voor een nietsnut, 'Jan Rap en zijn maat', 'Janmaat', 'een redenering van Jan Kalebas', wanneer er sprake is van een waardeloze redenering, 'een Jangat' voor een sukkel en 'Jan Hen' voor een man die graag vrouwelijke huisarbeid doet. Hij heeft deze personen allemaal een aspect van de maatschappij laten personifiëren.

Boekverslag Jan, Jannetje en hun jongste kind (E. J. Potgieter)

Monique Vulto

© havovwo.nl (april 2003)

Verder maakt Potgieter regelmatig gebruik van tweetallen en tegenstellingen. Bij de historie van Jan (blz. 2) komen eerst de positieve herinneringen naar voren, deze besluit Jan met het roken van zijn pijp. Dan volgt de herinnering aan buitenlandse kritiek, die eindigt met een glas jenever (blz. 3). Ook tijdens de discussie komen de tweetallen aan bod:

- r. 618: “‘Wie zegt dat?’ hooren wij van twee zijden vragen, eerst door eene zachte en aangedane stem, nu op forschen en geraakten toon – eene jammerklagt, eene uitdaging.”
- r. 624: “Hoe is het mogelijk, dat eene zoo flinke vrouw, dat eene weleer zoo krasse moeder, zich zoo zwak betoonde voor eenen onwaardige?”

Ten slotte werkt Potgieter nog met alliteraties, woorden met overeenkomstige beginklank:

- r. 305: “...de patroon aller slaapmutsen, aller soepjurken, aller sloffen ten onzent!”
- r. 643: “...waarin have en hals vaak op het spel stonden, die vervreemd scheen van tucht en trouw, en waaruit toch beleid en beraad redde, die koen en kloek, die vroed en vroom maakte...”
- r. 894: “Ik ben verwaten en verwaand; ik ben trotsch en traag geworden, - jongens!”

Ik kom hiermee uit op de idealistisch realistische stroming. Potgieter wil het gedrag van zijn publiek verbeteren en probeert dat door middel van het spottend brengen van de realiteit.

Mijn mening.

Mijn mening is na het maken van zowel de beschrijvingsopdracht als de verdiepingsopdracht zeer sterk veranderd. Ik had eerst geen idee wat voor boekje ik had gelezen. Maar nadat ik me, met behulp van de opdrachten, verdiept had in de verschillende achtergronden van het verhaal, ben ik het gaan waarderen. Potgieter heeft zijn mening mooi verpakt, maar is toch zeer duidelijk in waar hij voor staat. Ik vind het erg knap als je jouw ideeën op zo'n manier kunt brengen, afgezien van het feit, dat hij een groot voorbeeld heeft genomen aan 'John Bull' van de Amerikaan Washington Irving (1783-1859). John Bull was de personificatie van de Engelse natie, wat dus ongeveer hetzelfde idee is als Jan in 'Jan, Jannetje en hun jongste kind'. Ook komt in beide verhalen een zoon voor die de lastpost is en aangepakt moet worden.

Ik ben tevreden over de uitvoering van de beschrijvingsopdracht. Ik heb het boek er een tweede keer voor moeten lezen, maar achteraf vind ik dat de moeite waard geweest, omdat ik nu de verhaallijn veel beter zie.

Ook valt de uitwerking van de verdiepingsopdracht niet tegen, maar bij het plaatsen van dit boek in een stroming werd ik in verwarring gebracht door twee dingen. Ten eerste werd dit werk van Potgieter in het tekstboek bij de historische roman genoemd. Hier was ik het niet mee eens omdat Potgieter in 1941 een verhaal schreef over 31 december 1941, dit had dus niets te maken met het leven in het verleden, ondanks het feit dat de broers de economie in de 17de eeuw voorstelden.

Ten tweede stond er bij de aantekeningen van 'Jan, Jannetje en hun jongste kind': “Potgieters kracht lag enerzijds in zijn individualistisch romantisch dichterschap (dat zich tegen het einde van zijn leven pas in zijn volle kracht zou tonen) en anderzijds in zijn rol van boetepredikende Nederlandse staatsburger – maar nooit op het terrein van realistische beschrijving en vertelling”. Hierdoor kreeg ik het idee, dat mijn gekozen stroming niet kon kloppen, maar omdat ik het naar eigen inzicht nog steeds de beste optie vond, heb ik het zo laten staan.

Misschien moet ik de volgende keer van tevoren alvast een korte samenvatting lezen van dit type boekje, zodat ik na de eerste keer lezen al weet hoe het verhaal in elkaar zit.